

Лапчик О. студентка V курсу фізико-математичного факультету
Фриз І.В. кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ СІМ'Ї НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Актуальність дослідження. Сім'ї належить основна роль у формуванні моральних начал, життєвих принципів дитини. Сім'я створює особистість або руйнує її, у владі сім'ї зміцнити або підірвати психічне здоров'я її членів. Сім'я заохочує одні особисті потяги, одночасно перешкоджаючи іншим, задовольняє або припиняє особисті потреби. Сім'я структурує можливості досягнення безпеки, задоволення і самореалізації. Вона вказує межі ідентифікації, сприяє появі у особистості образу свого "Я". Від того, як будуються відносини в родині, які цінності, інтереси висувуються у її старших представників на перший план, залежить, якими виростуть діти. Клімат сім'ї впливає на моральний клімат і здоров'я всього суспільства. Дитина дуже чуйно реагує на поведінку дорослих і швидко засвоює уроки, отримані в процесі сімейного виховання. Перевиховати дитину з проблемної сім'ї практично неможливо. Сім'я готує дитину до життя, є його першим і самим глибоким джерелом соціальних ідеалів, закладає основи громадянської поведінки.

Батьки – перші вихователі – мають найбільший вплив на дітей. Ще Ж.-Ж. Руссо стверджував, що кожний наступний вихователю надає на дитину менше впливу, ніж попередній. Батьки є попередніми по відношенню до всіх інших; вихователю дитячого садка, вчителя початкових класів та вчителям-предметникам. Їм самою природою віддано перевагу у вихованні дітей. Забезпечення сімейного виховання, його змістові та організаційні аспекти є вічною і дуже відповідальним завданням людства. Глибокі контакти з батьками створюють у дітей стійкий життєвий стан, відчуття впевненості та надійності. А батькам приносять радісне відчуття задоволення. У здорових сім'ях батьки і діти пов'язані природними повсякденними контактами. Це таке тісне спілкування між ними, в результаті якого виникає душевне єднання, узгодженість основних життєвих прагнень і дій. Природну основу таких відносин становлять родинні зв'язки, почуття материнства та батьківства, які проявляються в батьківській любові і турботливою прихильністю дітей і батьків.

На жаль, прискорений темп сучасного життя, її урбанізація поряд з постійно зростаючою відповідальністю і жорсткістю соціально ролевих приписів, несприятливими тенденціями в соціально-психологічній динаміці розвитку сім'ї, недолік морально-етичних начал у відносинах дорослих, низька соціально-психологічна культура спілкування призводить до порушення сімейних відносин. Все це негативно впливає

на виховання дітей і формування їх особистості. Тому ми і вирішили розглянути проблему формування особистості в сім'ї.

Метою статті є дослідження впливу різних факторів виховання в сім'ї на формування особистості підлітка.

Об'єкт дослідження – особистість підлітка, батьківська сім'я.

Предметом дослідження є особливості впливу сім'ї на розвиток особистості підлітка.

Процеси фізичного та психологічного дорослішання підлітка викликають зміни у його взаєминах з батьками. Вплив батьків вже обмежений – ним не охоплюються всі сфери життя дитини, як це було в молодшому шкільному віці, але його значення важко переоцінити. Думка батьків починає конкурувати з точкою зору ровесників, однак базові ціннісні орієнтації підлітка, розуміння ним соціальних проблем, моральні оцінки подій і вчинків залежать в першу чергу від позиції батьків.

Почуття дорослості як центральне новоутворення підлітків викликає їх прагнення змінити стосунки з слухняності, підкорення дитини дорослому на рівноправні взаємини. Дитяча безоцінна любов до батьків змінюється у підлітка на аналіз та критику їх особистісних якостей, тобто має місце ефект «зняття з п'єдесталу».

Ефект «зняття з п'єдесталу» - зменшення авторитетності батьків для підлітка, спричинене його критичним, оцінним ставленням до особистісних якостей і поведінки батьків [3].

Егоцентризм виявляється як зосередженість підлітків на собі. Дане явище викликає послаблення емоційних зв'язків між підлітком та батьками, переключення його інтересів на середовище ровесників. Складність взаємин підлітків з батьками зумовлюється і асиметричністю їх інтересів. Так, батьки цікавляться всіма аспектами життя підлітків, тоді як останні через власний егоцентризм та малий життєвий досвід мало переймаються проблемами батьків. У відносинах з батьками підліток прагне налагодити нові зв'язки, підтверджуючи свою ідентичність та випробовуючи свою автономію. Перебудова взаємин підлітка з батьками супроводжується його поведінковим відокремленням від дорослих, що виявляється в реакціях емансипації та опозиції..

Підліткова реакція емансипації - прагнення підлітка звільнитись від опіки, контролю дорослих і здобути автономність від старшого покоління

Підліткова реакція опозиції - протиставлення цінностей та норм підлітка вимогам дорослих [2]

Підліткова реакція емансипації є багатогранним явищем, що зазвичай охоплює різні сторони його психіки, діяльності та поведінки. Російський психолог І.С. Кон розрізняє емоційну, поведінкову та нормативну емансипацію підлітків:

Емоційна емансипація підлітків спирається на попередні досягнення їх виховання і символізує суперечливість батьківських завдань: дорослі повинні забезпечити захищеність та підтримку дітям і водночас сприяти становленню їх незалежності, самостійності. Емоційна емансипація дається підліткові значно легше, ніж його батькам. Переключення інтересів підлітка на ровесників, послаблення частоти спілкування та відвертості, довіри між батьками та підлітком є неминучим явищем, яке, однак, не заперечує вагомості родини для дорослішання підлітка. Його прагнення до поведінкової та нормативної автономії теж є досить відносним. В дійсності підлітки не прагнуть до повної свободи, так як вона сприймається ними як відчуження від родини. За словами Ф.Райса, підлітки хочуть мати право робити власний вибір, проявляти свою незалежність, сперечатись зі старшими і нести відповідальність за свої слова і вчинки, однак повна свобода їм не потрібна [1].

Зміна взаємин підлітків з батьками супроводжуються конфліктами. Їх типовими причинами є батьківський контроль за поведінкою, навчанням підлітка, його вибором друзів, необхідність виконання підлітком побутової роботи та спосіб вибору ним одягу; зачіски.

Для дослідження відносин між батьками та дітьми-підлітками на базі Чуднівської філії Житомирського лікero-горілчаного заводу були проведені наступні методики: «Методика PARI», «Стратегія сімейного виховання» «Тест батьківського ставлення (А.Я.Варга, В.В.Столина)», «Моя сім'я» та «Тест на агресивність». При чому, перші 3 методики розраховані для батьків, а дві останні – для їх дітей. В дослідженні брали участь 14 жінок, що мають дітей-підлітків та їх діти. Варто зазначити, що дані сім'ї – повні, небагатодітні.

Після проведення методик можна зробити висновок, що досить поширеним явищем серед матерів є почуття самопожертви, відчуття байдужості чоловіка та залежності від сім'ї. Вони дуже переймаються через те, що їм не вистачає часу на власні інтереси, тому починають активно втручатися в справи своєї дитини-підлітка, що в свою чергу, пригнічує їх. Також, поширеним та негативним є те, що матері проявляють до дітей, які є вже досить самостійними, надмірну турботу та придушують їх волю. Деякі проявляють надмірну строгість та не дають підліткам права на власну думку. Проте намагаються підтримувати їх та з розумінням ставляться до невдач своїх дітей.

Майже всі батьки притримуються демократичного стилю виховання. Це означає, що вони звертають увагу на потреби своїх дітей та виконують їх розумним чином, поважають їхню свободу та визнають право на саморозвиток. Проте, як показує попереднє дослідження, не у всіх батьків стиль виховання співпадає з методами. Якщо, в ідеалі, мати розуміє проблеми дитини і не втручається в її особистісний простір, то насправді – проявляє надмірну турботу та намагається все вирішити самостійно, щоб застерегти дитину від можливих труднощів.

Тест батьківського ставлення показує, що батьки намагаються прийняти свою дитину такою, яка вона є, хоча більшість добре помічають недоліки дітей. Прагнуть налагодити з дітьми партнерські відносини та цікавляться їхніми захопленнями. Деякі батьки не звертають увагу на психологічну дистанцію з дитиною та надмірно втручаються в їх внутрішній світ, вважають своїм обов'язком знати все, про що думає дитина. Навіть авторитетний стиль виховання не заважає батькам контролювати дитину-підлітка більше, ніж це потрібно робити.

За дослідженнями дітей, можна сказати, що яким би не було ставлення батьків, підлітки не задоволені ним. Якщо батьки цікавляться інтересами дитини – вони втручаються в їхні справи, якщо цікавляться не так, як це хотілося б дитині – на неї не звертають увагу. Дуже мало дітей знаходяться в гармонійних відносинах зі своєю сім'єю. Варто зазначити, що за тестом на агресивність, більшість дітей схильні стримувати свої негативні емоції.

Висновки. Як підсумок, зазначимо, що батькам варто більше прислухатися до своїх дітей, а не просто втручатися в їхні справи, поважати самостійність дітей, та намагатися контролювати їх не так помітно як раніше. Проте разом з тим не можна забувати, що це складний період у розвитку будь-якої людини, тому варто завжди підтримувати своїх дітей та допомагати їм долати труднощі і бути хорошим прикладом для них. Адже виховувати – не значить говорити дітям хороші слова, наставляти їх, а, насамперед, самому жити по-людськи.

Список використаних джерел

1. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл.. - К.: Кондор, 2011. - 468 с.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011.
3. Сергєєнкова О.П. Вікова психологія PDF. Сергєєнкова О.П. Вікова психологія. К.: Центр учбової літератури, 2012. – 376 с
4. Психологические тесты. Ред. А.А.Карелин – М., 2001, Т.2., С.130-143